

Ryszard Szałowski

**Zarys ustroju
sądów i trybunałów
Rzeczypospolitej Polskiej**

Spis treści

WSTĘP	5
-----------------	---

ROZDZIAŁ I

KONSTYTUCYJNE PODSTAWY

USTROJU SĄDÓW I TRYBUNAŁÓW	7
--------------------------------------	---

ROZDZIAŁ II

USTRÓJ SĄDÓW POWSZECHNYCH	15
-------------------------------------	----

1. Organizacja sądów powszechnych	15
2. Organy sądów powszechnych	21
3. Organy samorządu sędziowskiego w sądach powszechnych	27
4. Ogólne przepisy o czynnościach sądów powszechnych	29
5. Nadzór nad działalnością administracyjną sądów powszechnych	33

ROZDZIAŁ III

USTRÓJ SĄDÓW WOJSKOWYCH	37
-----------------------------------	----

1. Organizacja sądów wojskowych	37
2. Organy sądów wojskowych	40
3. Samorząd sędziowski w sądach wojskowych	41
4. Ogólne przepisy o czynnościach sądów wojskowych	43
5. Nadzór nad działalnością administracyjną sądów wojskowych	43

ROZDZIAŁ IV

SĘDZIOWIE ORAZ ŁAWNICY

SĄDÓW POWSZECHNYCH I WOJSKOWYCH.

REFERENDARZE SĄDOWI. ASYSTENCI SĘDZIÓW	46
--	----

1. Status sędziów sądów powszechnych i wojskowych	46
2. Obowiązki sędziego oraz ograniczenia związane ze stanowiskiem sędziego	60
3. Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów sądów powszechnych i wojskowych	64
4. Pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej	70
5. Ławnicy w sądach powszechnych	72
6. Ławnicy w sądach wojskowych	76
7. Referendarze sądowi	78
8. Asystenci sędziów	84

ROZDZIAŁ V

APLIKACJA OGÓLNA I SĘDZIOWSKA	87
---	----

1. Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury	87
2. Aplikacja ogólna	92

3.	Warunki i tryb odbywania aplikacji sędziowskiej	98
4.	Obowiązki aplikantów	101

ROZDZIAŁ VI SĄD NAJWYŻSZY 105

1.	Organy Sądu Najwyższego	106
2.	Status sędziów Sądu Najwyższego	109
3.	Obowiązki sędziego oraz ograniczenia związane ze stanowiskiem sędziego Sądu Najwyższego	113
4.	Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów Sądu Najwyższego. Pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej	116
5.	Postępowanie przed Sądem Najwyższym	118

ROZDZIAŁ VII USTRÓJ SĄDÓW ADMINISTRACYJNYCH 121

1.	Organizacja sądów administracyjnych	121
2.	Organy sądów administracyjnych	125
3.	Nadzór nad działalnością administracyjną sądów administracyjnych	129
4.	Status sędziego sądu administracyjnego	130
5.	Asesorzy i referendarze sądowi w sądach administracyjnych	132

ROZDZIAŁ VIII KRAJOWA RADA SĄDOWNICTWA 134

1.	Skład Krajowej Rady Sądownictwa	134
2.	Zadania Krajowej Rady Sądownictwa	137

ROZDZIAŁ IX TRYBUNAŁ KONSTYTUCYJNY 140

1.	Zadania Trybunału Konstytucyjnego	140
2.	Skład i organy Trybunału Konstytucyjnego	142
3.	Status prawny sędziego Trybunału Konstytucyjnego	145
4.	Postępowanie przed Trybunałem Konstytucyjnym	146

ROZDZIAŁ X TRYBUNAŁ STANU 154

1.	Skład i powoływanie Trybunału Stanu	154
2.	Zakres odpowiedzialności konstytucyjnej przed Trybunałem Stanu	155
3.	Procedury postawienia w stan oskarżenia oraz pociągnięcia do odpowiedzialności przed Trybunałem Stanu	157
4.	Postępowanie przed Trybunałem Stanu	161

LITERATURA PRZEDMIOTU 164

WSTĘP

Niniejszy podręcznik przeznaczony jest, jako materiał pomocniczy, dla studentów takich kierunków, jak prawo, administracja, zarządzanie, politologia czy dziennikarstwo.

Zamiarem autora była prezentacja ustroju sądów i trybunałów Rzeczypospolitej Polskiej wyłącznie w wymiarze normatywnym, a więc przedstawienie konstytucyjnych oraz ustawowych podstaw organizacji i zadań tych organów ochrony prawnej według stanu prawnego na dzień 1 czerwca 2009 r. Poza zakresem rozważań pozostały: płaszczyzna teoretyczna prawa ustrojowego oraz ewolucja systemu sądów i trybunałów, tak w kontekście historycznym, jak i zmian, jakim podlegał on po 1990 r.

Niniejszy zarys ustroju sądów i trybunałów rozpoczyna wskazanie na konstytucyjne podstawy ich istnienia oraz działalności. Następnie omówiono pozycję ustrojową sądownictwa powszechnego i wojskowego, Sądu Najwyższego, sądownictwa administracyjnego, Trybunału Konstytucyjnego oraz Trybunału Stanu. W rozważaniach uwzględniono również sytuację prawną sędziów, referendarzy sądowych, asystentów sędziów, głównie w wymiarze obowiązków (z pominięciem przepisów dotyczących uprawnień zawodowych, jako wykraczających poza zakres norm prawa ustrojowego) oraz system szkolenia kandydatów na takie stanowiska. W pracy zaprezentowana została nadto pozycja ustrojowa Krajowej Rady Sądownictwa, jako organu stojącego na straży niezawisłości sędziów i niezależności sądów.

W każdym z rozdziałów wskazano podstawy prawne poszczególnych rozwiązań ustrojowych, z uwzględnieniem wiadomości dotyczących publikacji danego aktu prawnego oraz przytoczeniem informacji o ostatniej, przed dniem 1 czerwca 2009 r., jego nowelizacji.

Opracowanie zamyka zestawienie (zwłaszcza wydanych w ostatnich latach) podręczników, monografii oraz komentarzy do ustaw dotyczących omawianej problematyki.

Ryszard Szalowski

ROZDZIAŁ I

KONSTYTUCYJNE PODSTAWY

USTROJU SĄDÓW I TRYBUNAŁÓW

W świetle art. 10 **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (Dz. U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm., ost. zm. Dz. U. z 2006 r. Nr 200, poz. 1471) ustroj Rzeczypospolitej Polskiej opiera się na podziale i równowadze władzy ustawodawczej, władzy wykonawczej i władzy sądowniczej. Władzę ustawodawczą sprawują Sejm i Senat, władzę wykonawczą Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej i Rada Ministrów, a władzę sądowniczą sądy i trybunały.

Ustrój sądów i trybunałów jest przedmiotem regulacji w rozdziale VIII ustawy zasadniczej (art. 173–201), a nadto w innych przepisach zawarte są rozstrzygnięcia dotyczące kompetencji tych organów.

Sądy i trybunały są władzą odrębną i niezależną od innych władz; wydają wyroki w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej.

Wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują: Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy administracyjne oraz sądy wojskowe. Sądy powszechne sprawują wymiar sprawiedliwości we wszystkich sprawach, z wyjątkiem spraw ustawowo zastrzeżonych dla właściwości innych sądów. Sąd wyjątkowy lub tryb doraźny może być ustanowiony tylko na czas wojny.

Ustrój i właściwość sądów oraz postępowanie przed sądami określają ustawy. Postępowanie sądowe jest co najmniej dwuinstancyjne. Każda ze stron ma prawo do zaskarżenia orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji. Wyjątki od tej zasady oraz tryb zaskarzania

określa ustawa. Wyłączenie jawności rozprawy może nastąpić ze względu na moralność, bezpieczeństwo państwa i porządek publiczny oraz ze względu na ochronę życia prywatnego stron lub inny ważny interes prywatny. Wyrok ogłaszany jest publicznie.

Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Ustawa nie może nikomu zamykać drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw. W licznych przepisach Konstytucji ustawodawca **zastrzegł kompetencję sądu** w zakresie wskazanych spraw. Dotyczy to:

- ustalania legalności pozbawienia wolności nie na podstawie wyroku sądowego oraz obowiązku przekazania zatrzymanego w ciągu 48 godzin do dyspozycji sądu (art. 41);
- orzekania przepadku rzeczy (art. 46);
- ograniczenia lub pozbawienia praw rodzicielskich (art. 48 ust. 2);
- dopuszczalności ekstradycji (art. 55 ust. 5);
- odmowy rejestracji lub zakazu działania zrzeszenia podlegającego rejestracji sądowej (art. 58);
- ochrony samodzielności jednostek samorządu terytorialnego (art. 165 ust. 2);
- rozstrzygania przez sądy administracyjne sporów kompetencyjnych między organami samorządu terytorialnego i administracji rządowej (art. 166 ust. 3);
- zakazu zamykania ustawą drogi sądowej dochodzenia naruszonych wolności lub praw (art. 77 ust. 2);
- domniemania niewinności, dopóki wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu (art. 42).

Sędziowie w sprawowaniu swojego urzędu są niezawisli i podlegają tylko Konstytucji oraz ustawom. Powoływani są przez Prezydenta RP, na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa, na czas nieoznaczony.

Sędziowie są nieusuwalni. Złożenie sędziego z urzędu, zawieszenie w urzędowaniu, przeniesienie do innej siedziby lub na inne stanowisko wbrew jego woli może nastąpić jedynie na mocy orzeczenia sądu i tylko w przypadkach określonych w ustawie. Sędzia może być przeniesiony w stan spoczynku na skutek choroby lub utraty sił, uniemożliwiają-

cych mu sprawowanie jego urzędu. Ustawa określa granicę wieku, po osiągnięciu której sędziowie przechodzą w stan spoczynku oraz tryb postępowania i sposób odwołania się do sądu. W razie zmiany ustroju sądów lub zmiany granic okręgów sądowych wolno sędziego przenosić do innego sądu lub w stan spoczynku z pozostawieniem mu pełnego uposażenia.

Sędziom zapewnia się warunki pracy i wynagrodzenie odpowiadające godności urzędu oraz zakresowi ich obowiązków. Sędzia nie może sprawować mandatu poselskiego, należeć do partii politycznej, związku zawodowego ani prowadzić działalności publicznej niedającej się pogodzić z zasadami niezależności sądów i niezawisłości sędziów.

Sędzia nie może być, bez uprzedniej zgody sądu określonego w ustawie, pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności, nie może być zatrzymany lub aresztowany, z wyjątkiem ujęcia go na gorącym uczynku przestępstwa, jeżeli jego zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. O zatrzymaniu niezwłocznie powiadamia się prezesa właściwego miejscowo sądu, który może nakazać natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego.

Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości określa ustawa.

Rozdział VIII ustawy zasadniczej zawiera nadto przepisy wyznaczające pozycję ustrojową Krajowej Rady Sądownictwa, jako organu stojącego na straży niezależności sądów i niezawisłości sędziów, a także Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego, Trybunału Konstytucyjnego oraz Trybunału Stanu.

Krajowa Rada Sądownictwa stoi na straży niezależności sądów i niezawisłości sędziów. Organ ten może wystąpić do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem w sprawie zgodności z Konstytucją aktów normatywnych w zakresie, w jakim dotyczą one niezależności sądów i niezawisłości sędziów.

Ustrój, zakres działania i tryb pracy Krajowej Rady Sądownictwa oraz sposób wyboru jej członków określa ustawa. Natomiast w art. 187 Konstytucja stanowi, że w skład Rady wchodzi:

- Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, Minister Sprawiedliwości, Prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego i osoba powołana przez Prezydenta RP;

- 15 członków wybranych spośród sędziów Sądu Najwyższego, sądów powszechnych, sądów administracyjnych i sądów wojskowych;
- 4 członków wybranych przez Sejm spośród posłów oraz 2 członków wybranych przez Senat spośród senatorów.

Krajowa Rada Sądownictwa wybiera spośród swoich członków przewodniczącego i 2 wiceprzewodniczących. Kadencja wybranych członków Krajowej Rady Sądownictwa trwa 4 lata.

Sąd Najwyższy sprawuje nadzór nad działalnością sądów powszechnych i wojskowych w zakresie orzekania. Organ ten wykonuje także inne czynności określone w Konstytucji i ustawach. Na podstawie art. 101 ustawy zasadniczej stwierdza ważność wyborów do Sejmu i Senatu oraz rozpatruje protesty przeciwko ważności wyborów, a w świetle art. 125 jest upoważniony do stwierdzania ważności referendum ogólnokrajowego oraz referendum zatwierdzającego zmianę Konstytucji.

Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego powołuje Prezydent RP na 6-letnią kadencję spośród kandydatów przedstawionych przez Zgromadzenie Ogólne Sędziów SN.

W świetle przepisów art. 184–185 ustawy zasadniczej **Naczelny Sąd Administracyjny** oraz inne sądy administracyjne sprawują, w zakresie określonym w ustawie, kontrolę działalności administracji publicznej. Obejmuje ona również orzekanie o zgodności z ustawami uchwał organów samorządu terytorialnego i aktów normatywnych terenowych organów administracji rządowej.

Prezesa Naczelnego Sądu Administracyjnego powołuje Prezydent RP na 6-letnią kadencję spośród kandydatów przedstawionych przez Zgromadzenie Ogólne Sędziów NSA.

Ustrój i zadania **Trybunału Konstytucyjnego** są przedmiotem regulacji w art. 188–197 ustawy zasadniczej.

Trybunał Konstytucyjny składa się z 15 sędziów, wybieranych indywidualnie przez Sejm na 9 lat spośród osób wyróżniających się wiedzą prawniczą. Ponowny wybór do składu Trybunału jest niedopuszczalny. Prezesa i Wiceprezesa Trybunału Konstytucyjnego powołuje Prezydent RP spośród kandydatów przedstawionych przez Zgromadzenie Ogólne Sędziów Trybunału Konstytucyjnego.

Sędziowie Trybunału Konstytucyjnego w sprawowaniu swojego urzędu są niezawisli i podlegają tylko Konstytucji. Zapewnia się im warunki pracy i wynagrodzenie odpowiadające godności urzędu oraz zakresowi ich obowiązków. W okresie zajmowania stanowiska nie mogą oni należeć do partii politycznej, związku zawodowego ani prowadzić działalności publicznej niedającej się pogodzić z zasadami niezależności sądów i niezawisłości sędziów.

Sędzia nie może być, bez uprzedniej zgody Trybunału, pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności. Nie może być zatrzymany lub aresztowany, z wyjątkiem ujęcia go na gorącym uczynku przestępstwa, jeżeli jego zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. O zatrzymaniu niezwłocznie powiadamia się Prezesa Trybunału, który może nakazać natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego.

Organizację Trybunału Konstytucyjnego oraz tryb postępowania przed tym organem określa ustawa.

Trybunał Konstytucyjny orzeka w sprawach:

- zgodności ustaw i umów międzynarodowych z Konstytucją; Prezydent RP przed podpisaniem ustawy lub przed ratyfikowaniem umowy międzynarodowej może zwrócić się do Trybunału z wnioskiem w sprawie ich zgodności z Konstytucją;
- zgodności ustaw z ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi, których ratyfikacja wymagała uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie;
- zgodności przepisów prawa, wydawanych przez centralne organy państwowe, z Konstytucją, ratyfikowanymi umowami międzynarodowymi i ustawami;
- zgodności z Konstytucją celów lub działalności partii politycznych;
- skargi konstytucyjnej, o której mowa w art. 79 ust. 1; zgodnie z tym przepisem każdy, czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone, ma prawo, na zasadach określonych w ustawie, wnieść skargę do Trybunału Konstytucyjnego w sprawie zgodności z Konstytucją ustawy lub innego aktu normatywnego, na podstawie którego sąd lub organ administracji publicznej